

**СЪТРУДНИЧЕСТВО НА БИБЛИОТЕКИТЕ В РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО
НА ЕЛЕКТРОННА ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИ И ОБРАЗОВАТЕЛНИ
ЦЕЛИ - ОПИТЪТ НА БЪЛГАРСКИ ИНФОРМАЦИОНЕН КОНСОРЦИУМ**

Надя Терзиева, Радостина Тодорова
Нов български университет

nterzieva@nbu.bg, rtodorova@nbu.bg

**LIBRARY COOPERATION IN ELECTRONIC INFORMATION
DISSEMINATION FOR SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PURPOSES -
BULGARIAN INFORMATION CONSORTIUM MODEL**

Nadya Terzieva, Radostina Todorova
New Bulgarian University

ABSTRACT: The article considers the results-oriented management as a main approach of the first librarian coalition in Bulgaria. It is analyzed the concrete results of the Bulgarian Information Consortium as a successful model for fostering electronic resources spreading. The article has been presented to the National Conference of the UNION OF LIBRARIANS AND INFORMATION SERVICES OFFICERS on 31 of May, 2005, Sofia.

При анализа на съвременните тенденции на мениджмънта Джон Ми характеризира практиката в областта на управлението до 1960 г. като система от власт, която придава особено значение на организацията и контрола на дейностите в организацията (Мее, John, 1972, 22-34). Този възглед за управлението, който Ми нарича мениджмънт ориентиран към дейности ("activity-oriented management") продължава да оказва влияние днес в библиотечната област. Традиционно, библиотечният мениджмънт се определя като управленски дейности, които включват планиране, организиране, управление, контролиране, наемане и развиване на специалисти и др. Основната грижа в областта на библиотечното управление е свързано с организацията и контрола на дейности. Това омаловажава факта, че библиотеките и техните обединения, като другите организации съществуват, за да постигат цели и дейности в организацията, на практика, като акцентират върху начините за постигане на тези цели. По-често, в библиотечната сфера все още се занимават с равнището и вида на дейностите, отколкото да определят как тези дейности допринасят или не допринасят за осъществяването на целите.

Управление за резултати

През 1960 г. начинът на мислене в областта на мениджмънта се променя. От концепцията за управлението като система от власт, в която се набляга на организацията и контрола на организационните дейности, се преминава към схващането за управление на ресурсите на организацията и постигане на резултати, чрез участие и координация. (Mee, John, 1972, p.24). Управлението ориентирано към резултати ("results-oriented management") оказва влияние на библиотеките и техните обединения:

1. Предизвика интерес към смисъла на целите като механизъм за осигуряване на участието и ангажираността на библиотечните специалисти и като основа за определяне на очаквани организационни резултати.
2. Допринася за интерес към компетенции базирани на критерии, за разлика от тези основани на стандарти, които дотогава служат за оценяване в библиотечната сфера.
3. Убеждава администраторите да отделят внимание на участието при управлението и да насърчават въвличането на персонала във взимането на решения и координирането на организационните дейности.
4. Привлича вниманието към ролята на библиотечния мениджмънт като подпомагане на ресурсите на организацията, отколкото като система от власт.

Управление ориентирано към резултати и Български информационен консорциум (БИК)

Повечето академични библиотеки и консорциуми са запознати с основните елементи на мениджмънта, ориентиран към резултати, но той не се използва пълноценно. Съществуват изисквания към библиотеките и администраторите, които не са лесно постижими. Управлението ориентирано към резултатите предполага преход от традиционния бюрократичен стил, базиран на властта, към стил, който разчита на участие на библиотечните специалисти в процеса по взимане на решения. В допълнение, е важно да се контролират постиженията на организацията, от гледна точка на очакваните и предполагаемите резултати. За да отговорят на това изискване основните цели на библиотеките и библиотечните консорциуми трябва да бъдат количествено измервани. Целите трябва да бъдат определени като най-важни и да бъдат възплетени в програми и дейности, които пораждаат информационни продукти и услуги. И накрая, постиженията на организацията трябва да бъдат измерени и оценени.

Резултатът от прилагането на управление ориентирано към резултатите в академичните библиотеки и консорциуми е съществен. Използването на управленски стил, ориентиран към резултати има влияние върху постиженията на организацията като цяло.

Табл. 1. представя сравнение на основните характеристики на мениджмънт, ориентиран към дейности и мениджмънт, насочен към резултати:

МЕНИДЖМЪНТ ОРИЕНТИРАН КЪМ ДЕЙНОСТИ	МЕНИДЖМЪНТ ОРИЕНТИРАН КЪМ РЕЗУЛТАТИ
1 .Организационни дейности	1 .Организационни резултати
2.Управление като система от пълномощия	2.Управление като оказване на съдействие на ресурсите
3.Организация и контрол	3 .Участие и координация
4.Оценка на постиженията, базирана на стандарти	4.Оценка на постиженията, базирана на критерии
5.Бюрократична среда	5.Среда стимулираща участието

Като обединение на библиотеки, Българският информационен консорциум възприе модерния стил на управление, насочен към резултатите. При този подход желаните резултати са изразени в стратегията на БИК, която включва мисия, цели и задачи. Организационната стратегия отразява това, което сдружението се стреми да постигне - крайният резултат от дейността на БИК. Важни елементи на стратегията, свързани с резултатите са финансирането, географския аспект и типа на библиотеките участнички.

Организационната продуктивност, информационните продукти и услуги на БИК показват как целта се постига. Средства при осъществяване дейността на сдружението са иницирането на програми и проекти, предлагането на услуги и прилагането на технологии. При организации с нестопанска цел, какъвто е случаят с БИК, целите и приоритетите се определят в процес на преговори между страните, ангажирани с осигуряване на услугите и програмите.

И накрая, в практически аспект, резултатно ориентираният мениджмънт е базиран на оценка на постиженията. Политиката на ръководене на БИК е благоприятна, по отношение на ресурсите. Тя насърчава и разчита на участието на партньори, като използва различни видове форми на разплащане и стимули.

На фиг. 1. по-долу графично са изобразени стратегическите и практическите аспекти на дейността на БИК, чрез прилагане на модела на управление, насочен към резултати.

Фигура 1. Стратегически и практически аспекти и подходи на дейността

Стратегически аспекти

Мисия

Споделянето на електронни ресурси е в основата на регистрираното сдружение с нестопанска цел Български информационен консорциум - БИК, в края на 2002 г. Въпреки конкретния повод - университети, библиотеки и други организации да ползват и заплащат споделена база данни с научно съдържание, в случая, академичните пълнотекстови бази данни на EBSCO, мисията на новото обединение на библиотеки в България е да осигурява достъп до най-добрите информационни ресурси на позволими цени. При осъществяване на дейността си, БИК си поставя следните основни цели:

1. Да подпомага и насърчава ползването на информационни ресурси в България.
2. Да удовлетворява информационните потребности на членовете на Сдружението и техните потребители.
3. Да постига преференциални финансови условия за ползването на информационни ресурси от членовете на Консорциума.
4. Да насърчава напредъка на информационните услуги чрез обучение, допълнителна квалификация, връзки с обществеността и други подходящи средства и способности.
5. Да се развива непрекъснато в отговор на нарастващите информационни нужди.
6. Да съдейства за иницииране на съвместни действия, споделено ползване на информационни ресурси и обмяна на опит между членовете на Сдружението.

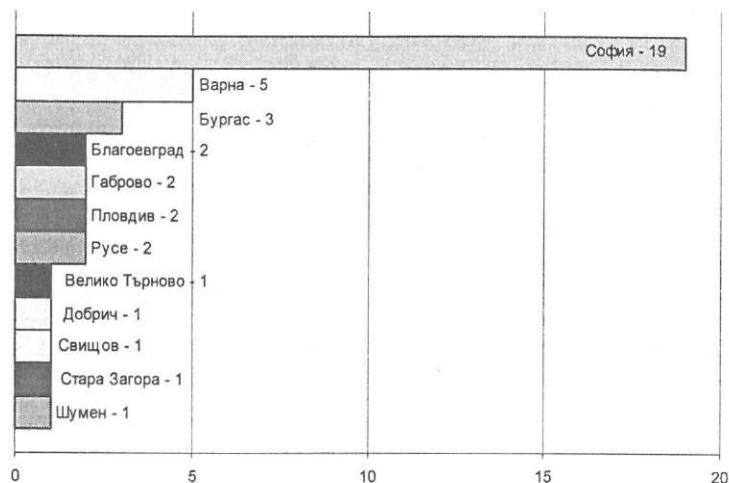
Финансиране

През 2003г. всички дейности на БИК са финансирани от средствата на спечеления проект. От 2004г. сдружението е на самоиздръжка, за която разчита на приходи от членски внос, такси услуги, спонсорство и целеви вноски.

Географски обхват

Според своя географски обхват БИК е национален консорциум. Той е основан, като такъв в рамките на проекта "Електронна информация за библиотеките"-eIFL, в резултат на обявен конкурс от Институт Отворено Общество - Унгария, за финансиране създаването на библиотечни обединения. Както е известно, eIFL подкрепя създаването на национални консорциуми в страните - участнички, с цел да осигури дълготрайност на достъпа и ефективно използване на електронните ресурси. БИК е член на фондацията eIFL.net още от своето създаване и от 2004г. заплаща такса на фондацията eIFL.net за членството на България.

За период от три години сдружението увеличи значително броя на участващите библиотеки и разви мрежа в страната (виж. фиг. 2).

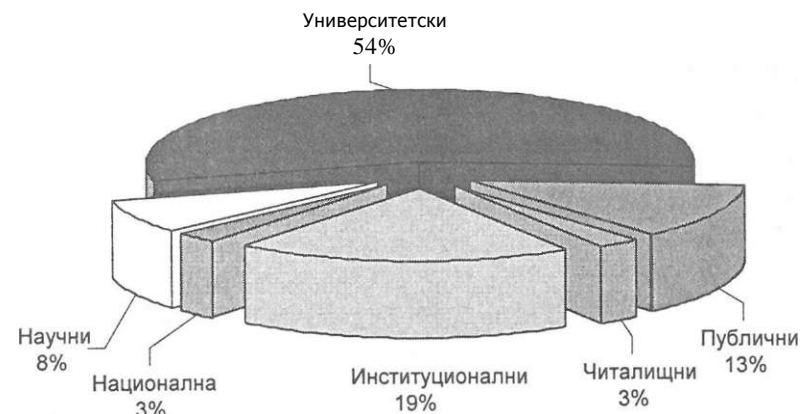

Фигура 2. Разпределение на участниците по населени места.

Преобладават библиотеките от София - 19, а на второ и трето място са съответно Варна с 5 и Бургас с 3 библиотеки участници. Особено ценни за развитието на мрежата, дори и с една библиотека участник, е присъединяването на областните центрове и някои по-малки градове.

Участници и условия на членство

Съгласно Устава на Сдружението членството е доброволно. Членове са юридически лица, които споделят целите на Сдружението и средствата за тяхното постигане. Асоциираните членове участват в определени дейности, като условията са предварително определени. Уставът на сдружението гарантира възможност за участие на различни по вид и големина библиотеки и организации. Към настоящия момент над 40 библиотеки и информационни звена от държавни и недържавни организации участват в различните инициативи на сдружението, като повечето са асоциирани членове (виж. фиг. 3). Забелязва се, че преобладават университетските библиотеки с 54 %. На второ място, са библиотеките към различни институции (19 %) и на трето - с 13 % са публичните библиотеки.

Фигура 3. Разпределение на участниците според вида библиотека.

Подходи Програми

За да изпълни поставените си цели Управителният съвет на БИК създаде четири програми, свързани с кооперирането и сътрудничеството на библиотеките в различни аспекти.

Програма "Връзки с обществеността и фондонабиране"

Програмата цели да позиционира сдружението с идеална цел на българския информационен пазар като сериозен и надежден партньор в предлагането и предоставянето на електронни ресурси с научно съдържание, което да се осъществи чрез добре планирани и координирани дейности и събития за популяризиране продуктите и услугите, предлагани от сдружението, както и с конкретни действия за набиране на средства за подпомагане и рекламиране на неговата дейност.

Основни дейности за постигане на целта са информационно обезпечаване и реклама, фондонабиране и разработване на бизнес-план и действия за финансиране и успешна самоиздръжка на консорциума.

Програма "Електронни ресурси и обучение"

Целта на програмата е да подпомага и развива използването на електронни ресурси от членовете на сдружението чрез маркетингови дейности, реклама

и обучение. Задачите, които са включени в тази програма са: организация на събития, посветени на популяризиране и осъществяване на идеята за споделено ползване на електронни ресурси, координационни дейности, свързани с обединения абонамент за бази данни и провеждане на обучителни сесии.

Програма "Коопериран абонамент "

Основната цел на програмата е да се разшири значително достъпът на участващите библиотеки до печатните западни периодични издания и електронните им версии. Основните задачи са: организация и провеждане на общ конкурс по ЗОП за абонамент на периодични издания, от името на всички участващи в проекта библиотеки, получаване на преференциални ценови оферти и промоциране опита на коопериания абонамент. Не на последно място е и задачата на базата на коопериания абонамент, да се извършва доставка на документи, при привилегировани условия между участниците в проекта.

Програма "WWW.BIC.BG"

Целта на програмата е да осигури единно информационно пространство за всички членове чрез сайта на БИК, който помества устава на сдружението, правилата и условията за членство, отразява дейностите и осигурява достъп до полезни връзки за библиотечната общност.

Услуги

Споделен абонамент за бази данни

На първо място това са академичните бази данни на EBSCO Publishing, в рамките на проекта "Електронна информация за библиотеките" - eIFL. При създаването на консорциума, участниците са 19, през 2004 г. - 34, а през 2005 г. вече са 40 - различни по тип организации: Народната библиотека, университетски библиотеки, публични библиотеки (регионални и читалищни), библиотеки и звена към държавни и недържавни организации.

За първи път през 2005 г. са реализирани повече от един (EBSCO) споделен абонамент за бази данни, в рамките на проекта eIFL, а именно:

- Emerald Fulltext, абонирана от Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий", която представя България в международен консорциум от пет държави (Естония, Латвия, Литва и Словакия);
- Gale Virtual Reference Library, абонирана също от Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий";
- InfoTrac Custom Journals - пакетът включва 250 научни списания от различни научни области, като те са различни за отделните библиотеки участнички.

Абонати са Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий", Нов български университет и Технически университет - София. - Oxford Reference Online. Premium Collection, с абонамент за Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий", Нов български университет и Американски университет в България

Разпределяне на такси, сключване на договори и фактуриране на плащания

БИК разработи собствен ценови модел основан на процентни квоти и съобразен с официалната информация, публикувана в Държавен вестник за трансферите на бюджетни средства. Разпределянето на таксите между участниците в споделения абонамент за бази данни се извършва според модела, който беше предварително представен, дискутиран и възприет на специално организиран форум. В резултат на успешно приложената схема, БИК сключва договори с всички участници, на база на които се извършват и фактурират плащанията, свързани със споделеното ползване на ресурси.

Коопериран абонамент

Постигнати са реални резултати в развитието на тази дейност през 2005 г., спрямо 2004 г., (виж табл. 2).

В първия по рода си коопериран абонамент за 2004 г. за чужда периодика на латиница, участваха: Аграрен университет - Пловдив, Нов български университет - София, Русенски университет "А. Кънчев" - Русе, Столична библиотека - София, Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов, Технически университет - Варна и Технически университет - София. През 2005 г. броят на участниците е същия (Аграрен университет - Пловдив, Икономически университет - Варна, Нов български университет - София, Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов, Технически университет - Габрово, Технически университет - София и Тракийски университет - Стара Загора), но са абонирани 325 заглавия, като 215 са на латиница и 110 на руски език.

Таблица 2.

Коопериран абонамент	2004 г.	2005 г.
Библиотеки участнички	7	7
Брой абонирани заглавия	189	325

Семинари и обучение

Семинарите "Ден на технологиите", със своите вече шест издания, се превърнаха в предпочитан форум от библиотеките. Заслугата е на екипа на Библиотеката на Американския Университет в България. Новите технологии в библиотечната област, заедно със съпътстващи презентации за международни събития, са атрактивно представени в програмата на семинарите. Участниците са привлечени от възможността да се запознаят с последните новости в областта на електронното публикуване и образование, модерните техники на търсене в мрежата, базите данни и др. Обичайна практика стана във всяко издание на семинара да участва поне един чуждестранен гост лектор, което е доказателство че международната популярност на БИК се разраства.

За да стимулира споделянето и разпространението на успешни практики между библиотечните и информационни специалисти, през 2004 г. и 2005 г. екипът на НБУ организира четири издания на семинарите "Добри библиотечни практики". Избраните теми са актуални и осигуряват възможност за обмяна на професионален опит и провокират възникването на дискусии, свързани с модернизацията на библиотеките и информационното обслужване за научно-образователни цели. Първият обучителен семинар, посветен на създаването на дигитално съдържание, иницииран от компютърните специалисти от Стопанска Академия - Свищов допринесе за придобиване на нови практически умения, свързани с прилагането на технологии в библиотеките.

Издания

Бюлетин "Нова библиотека", в печатен и електронен вариант, отразява инициативи на сдружението, мнения и коментари на представители на библиотечната гилдия и академичната общност за ползата от електронните ресурси и други актуални новини.

В края на 2004 г. Българският информационен консорциум издаде годишник. Сборникът съдържа презентации и доклади от семинарите Ден на технологиите, Добри библиотечни практики, както и материали от националните срещи. Изданието излезе в тираж от 300 екземпляра и се разпространи безплатно в страната.

Текущо електронно информирание

Водени от убеждението, че електронните ресурси са ценен, лесно достъпен и предпочитан източник на знание, БИК поддържа динамична система за електронно информирание, която се състои от два компонента:

- уебсайт на Сдружението, предназначен за широката професионална общност;

- ежедневна електронна поща с актуални новини и полезна информация за членове на консорциума.

Технологии

Независимо от факта, че БИК е сравнително млада организация, сдружението направи своите първи стъпки в развитието на собствени споделени информационни ресурси.

На първо място е азбучният списък "A-Z" на кооперирания абонамент, с достъп до пълен текст, резюме или съдържание на периодичните издания, с добавени списания от базите данни на EBSCO и безплатни списания от проекта Directory of Open Access Journals (DOAJ). Разработва се и се поддържа от PULSAR ONLINE SERVICES.

На второ място, е разработената от БИК и поддържана от всички библиотеки участнички, база за "Междубиблиотечен обмен на дигитализирани материали от чуждестранен коопериран абонамент", която съдържа сканирани съдържания на списания, които не притежават електронни версии.

Важна технология е уебсайтът на БИК, като система за текущо електронно информирание и популяризиране на електронните ресурси в България.

Практически аспекти**Управление**

Формалните органи на управление на сдружението са Общото събрание и Управителният съвет. В Общото събрание участват всички юридически членове. Следвайки модела на управление, насочен към резултати, БИК заложи на подпомагането на ресурсите, участието и координацията като сформира четири работни екипа от библиотеки, участнички в проекта. Постигнатите реално измерими организационни резултати са последица от успешно реализираните програми и услуги. Ето някои примери: На табл. 3 е показано как споделеното ползване на базите данни на EBSCO Publishing допринася за нарастване ползването на електронни документи за научни цели в България и осигурява ниска цена на единица ресурс.

Таблица 3.

Година	PDF Full Text	HTML Full Text	Image/ Video	Smart Link	Custom Link	Abstract	Общо	Цена в USD	Цена за единица ползван ресурс
2003	30627	38085	32	0	0	65659	134403	43260	0,32
2004	46126	31904	196	2291	67	64407	144991	47000	0,32
2005	53463	28694	2219	2433	896	65314	153019	47000	0,30

Благодарение постоянното нарастване на ползваемостта през годините, което компенсира нарастването на цената, се наблюдава устойчива стойност на цената за единица ползван ресурс в рамките от 0,30 до 0,32 USD.

Таблицата 4. представя, че от създаването си досега БИК е инициатор на 17 събития, които са посетени от общо 1015 участници. Данните показват, че модерният управленски стил, базиран на участие, координация и благоприятстване на ресурсите осигуряват разпространяване на знания, придобиване на полезни умения и внедряване на успешни практики сред участниците.

Таблица 4.

Мероприятие	Брой издания	Брой участници
"Ден на технологиите"	7	475
"Добри библиотечни практики"	4	255
Обучителни семинари	1	15
Национални срещи	5	270
Общо:	17	1015

Човешки ресурси

Разнообразната дейност, която развива БИК, се поддържа от доброволци и нещатни, но платени сътрудници, които имат различна квалификация и опит.

Поддържането на рутинни дейности, като счетоводни и юридически услуги, поддръжка на уебсайта и др. се извършва от професионалисти в съответната област. За разлика от тях, т. нар. "програмен екип", който се състои изцяло от библиотечно-информационни и компютърни специалисти, работи на доброволен принцип. Към настоящия момент четири доброволни екипа реализират програмите на БИК. Те са мобилни и могат да променят своя състав, в зависимост от поставените им задачи. Екипите са формирани на база компетенции и специализации на участниците, както следва :

- Предизвикателството да се популяризира идеалната цел на БИК да служи на библиотеките е задача на професионалисти от Библиотеката на Американския Университет в България. Те реализират програмата "Връзки с обществеността и фондонабиране".

- Програма "Електронни ресурси и обучение" е отговорност на екип от Библиотеката на Нов български университет, който координира съвместния абонамент за бази данни.
- Заслуга за успеха на БИК има екипът от Библиотеката на Техническият университет в София, който реализира програмата "Коопериран абонамент"
- Програмата "WWW.BIC.BG" е дело на членовете на четвъртия екип от Стопанска Академия - Свищов, които са компютърни специалисти.

Форми на заплащане и стимули

Следвайки управленския модел ориентиран към резултати, БИК разработи система от форми на заплащане и стимули, които са взаимно обвързани. Системата включва три форми на заплащане, които се извършват между членове (юридически и асоциирани) и БИК, между нечленове и БИК и между БИК и други организации и доставчици, както следва:

Между юридически и асоциираните членове и БИК

- заплащане на членски внос
- заплащане на такса обслужване
- заплащане на абонаментна такса за база данни и др.
- безплатно текущо електронно информиране
- безплатно участие в събития и обучение
- безплатен обмен на библиотечни документи

Между нечленове и БИК

- заплащане на такса в семинар

Между БИК и други организации и доставчици

- заплащане на членски внос в международни организации, на които БИК е член
- заплащане на абонамента такса за бази данни от БИК към различни доставчици

Стимулите са тясно обвързани с формите на заплащане и са източник на конкретни ползи за участниците.

Юридическите и асоциираните членове са стимулирани чрез заплащане на годишна членска вноска или такси за услуги да получават конкретни ползи от:

- намаляване на разходи;

- спестяване на средства от участие в споделен и коопериран абонамент;
- информиране за наличие на свободни ресурси (вкл. софтуерни програми);
- придобиване на ценни умения и знания, чрез обучителни семинари;
- повишаване на имиджа на библиотечната професия, чрез постигане на висока степен на удовлетвореност на потребителя.

Нечленовете на БИК са стимулирани, чрез заплащане на символична такса за семинар да научават за наличието на безплатни ресурси, които са полезни за потребителите им, за технологии, които биха използвали в ежедневието си практика и др. Полезни за тях са също придобитите умения и споделяния опит. Доставчиците и фирмите са стимулирани от реализирани ползи, свързани с получаване на укрупнени поръчки и спестяване на средства, време и усилия.

Заклучение

Българският информационен консорциум е активен участник в инициативите на библиотечната общност и изгради стабилни връзки с библиотеки и организации, ангажирани с осигуряването и разпространяването на информационни ресурси за научно-образователни цели. Постиженията на БИК са свързани с прилагането на модерния стил на управление ориентиран към резултати, който разчита на участие, координация и осигуряване на съдействие. Фактите показват че:

- Българските библиотеки работят заедно. Всички участници реализират ползи, благодарение на съвместно положените усилия.
- Засилва се интереса към използването на електронни информационни ресурси за научно-образователни цели. Последните данни сочат, че България е сред десетте страни - най-големи ползватели на академичните бази EBSCO в Централна и Източна Европа, Русия и Балтийските републики. През 2005 г. са реализирани споделени или преференциални абонаменти за пет различни електронни информационни ресурси.
- Нараства популярността на семинарите "Ден на технологиите" и "Добри библиотечни практики", чиято цел е да запознаят библиотечно-информационните специалисти с новите технологии и да осигурят възможност за придобиване на умения и споделяне на знания и опит.

- Успешно се реализира първият съвместен традиционен абонамент за западни периодични издания и са постигнати ползи за седемте библиотеки участнички през 2004 г. През 2005 г. идеята се разви с обогатяването на кооперирания абонамент с руски периодични издания.
- Осигурено е собствено пространство в световната мрежа Интернет.

Използвана литература:

Mee, John F. (1972) Changing Concepts of Management, *S.A.M. Advanced Management Journal* 37, Oct., 22-34

Waldhart, Thomas J. (1978) Implementing Results-Oriented Management in Academic Libraries, *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 4,4, 209-213